Σερραϊκά Σύμμεικτα

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ (Ε.Μ.Ε.Ι.Σ)

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2016

ΛΙΛΑ ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ-ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΠΥΡΙΚΑΥΣΤΟ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ. ΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΩΝ ΝΗΣΙΔΩΝ 61 & 62

Ο εμπρησμός της πόλης των Σερρών το 1913 υπήρξε αφετηρία για μια σειρά προσπαθειών επανασχεδιασμού, που τελεσφόρησαν με το σχέδιο του 1920. Στάδια-σταθμοί σ' αυτήν τη διαδικασία υπήρξαν η τοπογραφική αποτύπωση της πυρικαύστου ζώνης και η σύνταξη του κτηματολογικού πίνακα των παλιών ιδιοκτησιών το 1914. Με βάση την κριτική προσέγγιση αυτών των αρχειακών ντοκουμέντων, σε συνδυασμό με μεταγενέστερες πηγές, επιχειρείται η παραγωγή νέας ιστορικής γνώσης, που αφορά τον τόπο και τους ανθρώπους του, μέσα στη μακρά διάρκεια των εκατό ετών που μεσολάβησαν. Η παρούσα έρευνα μπορεί να συναθροιστεί σε προηγούμενες ανάλογες προσπάθειές μου για τη «νέα αγορά», τους «προσφυγικούς συνοικισμούς», το «λόφο Μηχανικού» και τις «τρεις κεντρικές πλατείες» των Σερρών. Συγκεκριμμένα αφορά τους μετασχηματισμούς των οικοδομικών νησίδων 61 και 62, νησίδων με ιδιαίτερη ιστορική φόρτιση, μια και η μεν πρώτη φιλοξενεί το κτίριο του «Ορφέα», η δε δεύτερη υποδέχτηκε και φιλοξένησε για πάνω από πενήντα χρόνια το κρατικό Νοσοκομείο Σερρών.

Το γυμναστήριο και η θερινή σκηνή του «Ορφέα»

Στα ανατολικά της πόλης των Σερρών και σε γειτνίαση με την περιοχή αποκαλούμενη σήμερα «Χίλια Δένδρα» υπήρχε επί τουρκοκρατίας το κτήμα Νικ. Χατζηλαζάρου, το οποίο ο Σερραίος προύχοντας παραχώρησε στην ελληνορθόδοξη κοινότητα και αυτή με τη σειρά της στο νεοϊδρυθέντα το 1905 Μουσικογυμναστικό Σύλλογο «Ορφέα». Το κτήμα βρισκόταν στο τέρμα της αριστοκρατικής οδού Αγίου Νικολάου (Φαρδύ), βασικής αρτηρίας που διέσχιζε την ελληνορθόδοξη συνοικία της πόλης, δίπλα στον κόμβο συνάντησης του προϋπάρχοντος βυζαντινού με το οθωμανικό τείχος, που ανήγειρε το 1794 ο Ισμαΐλ Μπέης των Σερρών. Κατά την Α. Γερόλυμπου το τείχος αυτό, που ίχνη του κατέγραψε το 1832 ο Wilhelm von Chabert, ήταν ένας χαμηλός περίβολος,

που προστάτευε στοιχειωδώς τον οικισμό και φαίνεται να κατεδαφίστηκε πριν το 1880[1]. Πιθανόν τα υλικά από την κατεδάφιση του τείχους να χρησιμοποιήθηκαν τα επόμενα χρόνια για τη διευθέτηση/περιορισμό της κοίτης του παραρρέοντος χειμάρρου Αγίων Αναργύρων και τη δημιουργία νέας οικοδομήσιμης γης.

Στο κτήμα Χατζηλαζάρου, που περικλείονταν από ψηλή, πέτρινη μάντρα, διαμορφώθηκε το 1906 το υπαίθριο γυμναστήριο του «Ορφέα», όπου γίνονταν οι ετήσιες γυμναστικές επιδείξεις και ταυτόχρονα κτίστηκε μία ανοικτή θεατρική σκηνή με το όνομα «Θάλεια»[2]. Η γύρω περιοχή ήταν τότε κατάφυτη και αδόμητη. Στο ίδιο οικόπεδο κτίστηκε λίγο αργότερα μία μεγάλη αίθουσα εκδηλώσεων/χειμερινό θέατρο (1908/1909), που διατηρείται μέχρι και σήμερα. Ακριβώς απέναντι από την είσοδο του χειμερινού θεάτρου φαίνεται να υπήρχε πύλη του διερχόμενου εξωτερικού τείχους της πόλης. Για την κατασκευή της κλειστής θεατρικής αίθουσας του «Ορφέα» έχουν γίνει πολυάριθμες βιβλιογραφικές αναφορές[3]. Συνοψίζοντας σημειώνουμε ότι κτίστηκε σε σχέδια του Ιταλού αρχιτέκτονα Τζιοβάνι και κατασκευαστής του ήταν ο Σερραίος ξυλουργός και μακεδονομάχος Κώτσιος Καράμπελας. Στοίχισε 1.112 τουρκικές λίρες και εγκαινιάστηκε το 1909[4].

---

1. Όπως αναφέρει η Α. Γερόλυμπου (2013) το οθωμανικό τείχος των Σερρών περιέκλειε μεγάλες επιφάνειες αδόμητου χώρου με κήπους και καλλιέργειες, όπως και τα αντίστοιχα τείχη των Αθηνών (1778) και Λάρισας (1827). Βλ. Α. Γερόλυμπου, *Ιστορικά Αποτυπώματα. Αποτύπωση της ιστορικής διαδρομής των Σερρών και της ευρύτερης περιοχής, μέσα απο εθνογραφικούς, πολεοδομικούς και άλλους χάρτες από την αρχαιότητα μέχρι και τον 20ό αι.* (κατάλογος έκθεσης), Περιφερειακή Ενότητα Σερρών, 2013.

2. Ο ανταποκριτής της εφημ. Αστήρ, σε άρθρο του για τις Σέρρες στις 10 Ιανουαρίου 1910, ανέφερε ότι ο Ορφέας «διατηρεί από πολλών ετών Γυμναστήριον, εντός δε του αναπεπταμένου χώρου αυτού σκηνήν θερινού θεάτρου «Θάλεια». Βλ. Β. Τζανακάρης, *Το Θέατρο, ο Κινηματογράφος και οι Παράξενες Παραστάσεις εις την «καλλίστην πόλιν» των Σερρών, από τα τέλη του 19ου αι. μέχρι το λυκόφως του 20ού*, Σέρρας: έκδ. περιοδικού *Γιατί*, 2003, 163.

3. Ενδεικτικά αναφέρω τους Ν. Χρ. Χρηστίδη, «Όμιλος Ορφέας Σερρών 1905-1995» στο *Όμιλος Ορφέας Σερρών 1905-1995. Εκατό Χρόνια από την ίδρυσή του*, έκδ. ΔΕΠΚΑ, 2005, σσ. 9-19, Χρ. Ν. Χρηστίδη, εφ. *Ελεύθερον Βήμα* 11-11-1957 και 12-11-1957, Γ. Καφταντζή, *Ορφέας Σερρών, 1905-1991. Ιστορική Αναδρομή*, 1991, Θεσσαλονίκη: έκδ. Ομίλου Ορφέας Σερρών, Β. Τζανακάρη, *Εικονογραφημένη Ιστορία των Σερρών*, τ. Α΄ (1991) και τ. Β΄ (1995), Σέρρας: έκδ. περιοδικού *Γιατί* και Β. Τζανακάρης, *1913-2013. Πανόραμα Σερραϊκής Ιστορίας*, 2013.

4. Η εφημ. *Φάρος της Μακεδονίας* έγραψε για τα εγκαίνια του κτιρίου «κτίριον μεγαλοπρεπές μετά σκηνής θεατρικής και δωματίων αριστερά και δεξιά μετ' απεράντου δε αιθούσης εν τω μέσω, όπερ χρησιμεύση και ως αίθουσα των δημοσίων συνεντεύξεων και συναθροίσεων και ως αίθουσα θεάτρου χειμερινού και ως οίκημα της τε φιλαρμονικής μουσικής "Τερψιχόρη" και της ορχήστρας του συλλόγου ο "Ορφεύς" και της μαντολινάτας...» (αναδημοσίευση στο Τζανακάρης, 1991, ό.π., 79).

Αντίθετα, για την υπαίθρια σκηνή διαθέτουμε μόνο λιγοστές δημοσιευμένες φωτογραφίες και την ένδειξη της θέσης και των διαστάσεων της, όπως αποτυπώθηκαν στο φύλλο 2 του ρυμοτομικού σχεδίου του 1925 (εικόνα 5). Από το διαθέσιμο υλικό συνάγεται το συμπέρασμα ότι η εγκατάσταση ανήκε στον τύπο της θεατρικής μάντρας με σκεπαστή σκηνή (ονομάζεται και ιταλίζουσα), τυπολογία με μεγάλη διάδοση σε Ευρώπη, Αθήνα, Κωνσταντινούπολη. Η σκηνή είχε διαστάσεις 7,5-8,0 μ. διαρθρωμένη σε βάση, κορμό και αετωματική στέψη. Υπήρχε ένα κεντρικό τμήμα, η μπούκα του οποίου πλαισιωνόταν από δύο δίδυμους, υψηλόκορμους πεσσούς με ραβδώσεις και απλοποιημένα επίκρανα. Δύο στενότερα και χαμηλότερα προσκτίσματα με αξονικά τοποθετημένες πόρτες με πλαίσια, που πρέπει να αντιστοιχούσαν σε βοηθητικούς χώρους, πλαισίωναν την σκηνή. Υπήρχε μια μεγαλορρημοσύνη στο κτίσμα, μια διάθεση εντυπωσιασμού, ένας πομπώδης κλασικισμός, που ενδεχομένως επεσκίαζε ακόμη και αυτήν τη σκηνική δράση. Η στόχευση της σύνδεσης με το αρχαιοελληνικό πνεύμα ήταν παραπάνω από εμφανής. Η ανυψούμενη υφασμάτινη αυλαία, τύπος προγενέστερος της αυλαίας που διχάζεται, είχε απεικονίσεις τοπίων, δένδρων κ.λπ. Όσον αφορά την «πλατεία», αυτή δεν ήταν παρά ένα χωμάτινο δάπεδο κατάλληλο κυρίως για τις ετήσιες γυμναστικές επιδείξεις των σχολείων της πόλης. Μόνιμη διάταξη, ξυλίνων καθισμάτων ή πάγκων δεν φαίνεται να υπήρχε, αν και σε ορισμένες φωτογραφίες διακρίνονται μπροστά και πλάγια

Εικ. 1: Η ανοικτή σκηνή μ' ένα από τα δύο προσκτίσματα
(Τζανακάρης, 2003: 81).

Εικ. 2: Γυμναστικές επιδείξεις (Τζανακάρης, 2003: 75).

Εικ. 3: Άποψη από τη σκηνή προς τον υπόλοιπο χώρο (γυμναστήριο). Διακρίνεται αριστερά πρόχειρο, ξύλινο υπόστεγο για προστασία των επισήμων. Στη θέση του υπόστεγου πρέπει να κτίστηκε αργότερα το κτίριο του «Ορφέα» (Τζανακάρης, 2013: 32).

από τη σκηνή μερικοί ξύλινοι πάγκοι. Στις παραστάσεις υποθέτουμε ότι τα καθίσματα μεταφέρονταν είτε από την παρακείμενη κλειστή αίθουσα του «Ορφέα», είτε από τους δύο βοηθητικούς χώρους που πλαισίωναν τη σκηνή. Πάντως είτε καθήμενοι, είτε όρθιοι οι Σερραίοι κατέκλυ-

ξαν το χώρο για να απολαύσουν τα θεάματα (εικόνες 1, 2, 3).

Η πρώτη θεατρική παράσταση στη θερινή σκηνή «Θάλεια» δόθηκε τον Ιούνιο του 1906 με το έργο «Δάφνη», το δε βάθος της σκηνής αναφέρεται ότι ήταν διακοσμημένο με ελαιογραφία, που παρίστανε τον Απόλλωνα και τις εννέα μούσες[5]. Στις 30 Απριλίου 1908 στη θερινή σκηνή δόθηκε η παράσταση του ειδυλλιακού δράματος «Γκόλφω», ως επανάληψη μιας πρώτης παρουσίασης που έγινε στις αρχές Απριλίου του ιδίου έτους στην αίθουσα τελετών του παρθεναγωγείου «Γρηγοριάς»[6]. Από τον Αύγουστο του 1909 η υπαίθρια σκηνή άρχισε να χρησιμοποιείται και ως θερινός κινηματογράφος με την εγκατάσταση μιας πετρελαιοκίνητης ηλεκτρικής γεννήτριας[7]. Τέλος, από το σχολιασμό μιας κινηματογραφικής προβολής στις 26 Ιουλίου 1910, τον οποίο παρέθεσε ο Β. Τζανακάρης, μαθαίνουμε ότι ο χώρος φωτίζονταν με ηλεκτρικούς λαμπτήρες, πιθανότατα τροφοδοτούμενους από την προαναφερθείσα γεννήτρια[8].

Αρχιτεκτονικό πρότυπο της θερινής σκηνής των Σερρών φαίνεται ότι υπήρξαν οι αντίστοιχες σκηνές της Αθήνας. Στην εμπεριστατωμένη μελέτη της για την αρχιτεκτονική του νεοελληνικού θεάτρου η Ε. Φεσσά-Εμμανουήλ αναφέρει ότι στα τέλη του 19ου αιώνα πολυάριθμες θεατρικές μάντρες με ξύλινη ή πέτρινη περίφραξη και ιταλίζουσες σκηνές λειτούργησαν στην Αθήνα, Νέο Φάληρο, Πειραιά, Βόλο και αλλού, ως υποκατάστατα πιθανότατα των υπαιθρίων ξύλινων θεάτρων, που έστηναν πρόχειρα οι περιοδεύοντες ελληνικοί θίασοι[9]. Ανταποκρινόταν στις ανάγκες ψυχαγωγίας και επικοινωνίας του κοινού και ταίριαζε με το ήπιο κλίμα και τη μακρά παράδοση υπαιθρίων θεαμάτων της Ελλάδας. Η ατμόσφαιρα οικειότητας που δημιουργούσε η μικρή απόσταση του

5. Καφταντζής, ό.π., 64.

6. Όπως γράφει ο Γ. Αψηλίδης (2000) «Η εσπερινή θεατρική παράσταση της 30ής Απριλίου 1908 εντάχθηκε στον εορτασμό της πρωτομαγιάς και διαφημίστηκε με τοιχοκόλληση «με μεγάλα γράμματα» στους κεντρικότερους δρόμους της πόλης. Την παρακολούθησαν όχι μόνο Σερραίοι, αλλά και αρκετοί από τις γειτονικές πόλεις, που είχαν προσκληθεί και έλθει σιδηροδρομικώς να πάρουν μέρος στις εορταστικές εκδηλώσεις, που κορυφώθηκαν ανήμερα της πρωτομαγιάς με την φιλαρμονική να παίζει και τους μαθητές των σχολείων να εκτελούν αθλήματα και να χορεύουν. Βλ. Αψηλίδης, Γ. (2000) «Η πρωτομαγιά του 1908 στην πόλη των Σερρών, περιοδικό *Μετά* (64) 17-20.

7. Καφταντζής, ό.π., 64.

8. Κατά το σχολιογράφο της παράστασης «πλήθος άπειρον κατέκλυσεν τον ευρύτατον του θεάτρου χώρον, ενώ διέπρεπεν το ωραίον φύλον σχηματίζον διά των ποικιλόμορφων αμφιέσεών του επίζηλον και εκθαμβωτικήν ποικιλόχρωμον ανθοδέσμην απαστράπτουσαν υπό το φέγγος των ηλεκτρικών του θεάτρου λαμπτήρων» (Τζανακάρης, ό.π., 2003, 31).

9. Ε. Φεσσά-Εμμανουήλ, *Η αρχιτεκτονική του νεοελληνικού θεάτρου*, 1994, Αθήνα: ιδιωτική έκδοση.

κοινού από τη σκηνική δράση και το περιορισμένο κόστος εγκατάστασης ήταν από τις βασικές παραμέτρους της ευρείας αποδοχής τους. Η αντίθεση ανάμεσα στον κλειστό χώρο της ιταλίζουσας σκηνής και στον ανοικτό χώρο των θεατών υπήρξε, όπως αναφέρει η Φεσσά-Εμμανουήλ, επίσης μια καινοτομία για την εποχή.

Ειδικότερα η υπαίθρια σκηνή «Θάλεια» (π.1906) στην τουρκοκρατούμενη πόλη των Σερρών φαίνεται να είχε εμφανείς ομοιότητες με το υπαίθριο θέατρο της πλατείας Συντάγματος των Αθηνών, όπως μπορούμε να συνάγουμε από μια φωτογραφία του συγκεκριμένου θεάτρου (εικόνα 4). Η επιλογή των δίδυμων πεσσών στο προσκήνιο της σκηνής των Σερρών προσομοιάζει στις δίδυμες παραστάδες του θεάτρου της πλατείας Συντάγματος.

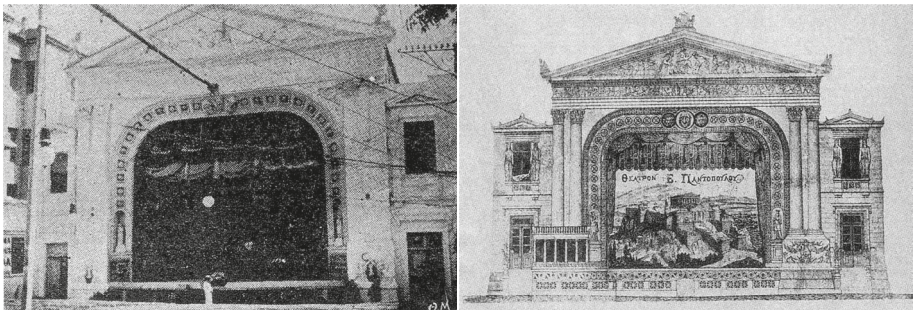

Εικ. 4: Θέατρο της πλατείας Συντάγματος Αθηνών (Φεσσά-Εμμανουήλ, 1994).

Δυστυχώς η ζωή της υπαίθριας θεατρικής και κινηματογραφικής σκηνής του «Ορφέα» υπήρξε βραχύβια, όπως άλλωστε βραχύβια υπήρξε και η λειτουργία πολλών αθηναϊκών σκηνών. Ειδικά στην περίπτωση των Σερρών, τα ξοφερά γεγονότα που ακολούθησαν, όπως ο εμπρησμός του 1913, η δεύτερη βουλγαρική κατοχή (1916-1918) και η μετατόπιση της καλλιτεχνικής ζωής σε κεντρικότερα σημεία της πόλης (Κρόνιο, Πάνθεον κ.λπ.) επιτάχυναν την παρακμή της, υποβιβάζοντάς την σ' ένα απλό «σκηνικό» εντός του ανοικτού γυμναστηρίου του «Ορφέα», που συνέχισε για αρκετά χρόνια να φιλοξενεί τις ετήσιες γυμναστικές επιδείξεις των σχολείων της πόλης.

Στη σταδιακή αυτή εκφύλιση φαίνεται να συνετέλεσε το γεγονός ότι κατά τον επανασχεδιασμό της πόλης ο χώρος του γυμναστηρίου του «Ορφέα» ρυμοτομήθηκε και τα τέσσερα οικόπεδα που δημιουργήθηκαν (61/10, 61/11, 61/12, 61/13) αποδόθηκαν στους δικαιούχους της πυρικαύστου. Ειδικότερα η υπαίθρια σκηνή βρέθηκε στην όδευση της χάραξης ενός εγκάρσιου δρόμου (οδός Βασιλίσης Σοφίας), που διαχώριζε τα οικοδομικά πολύγωνα 61 και 62 (εικόνα 5). Ουσιαστικά στον «Ορφέα»

παρέμεινε μόνο ο χώρος γύρω από την κλειστή αίθουσα εκδηλώσεων, ενώ το γυμναστήριο και η θερινή σκηνή χάθηκαν για πάντα. Η υποχρεωτική συνεισφορά γης περιγράφονταν στον κανονισμό του νέου σχεδίου

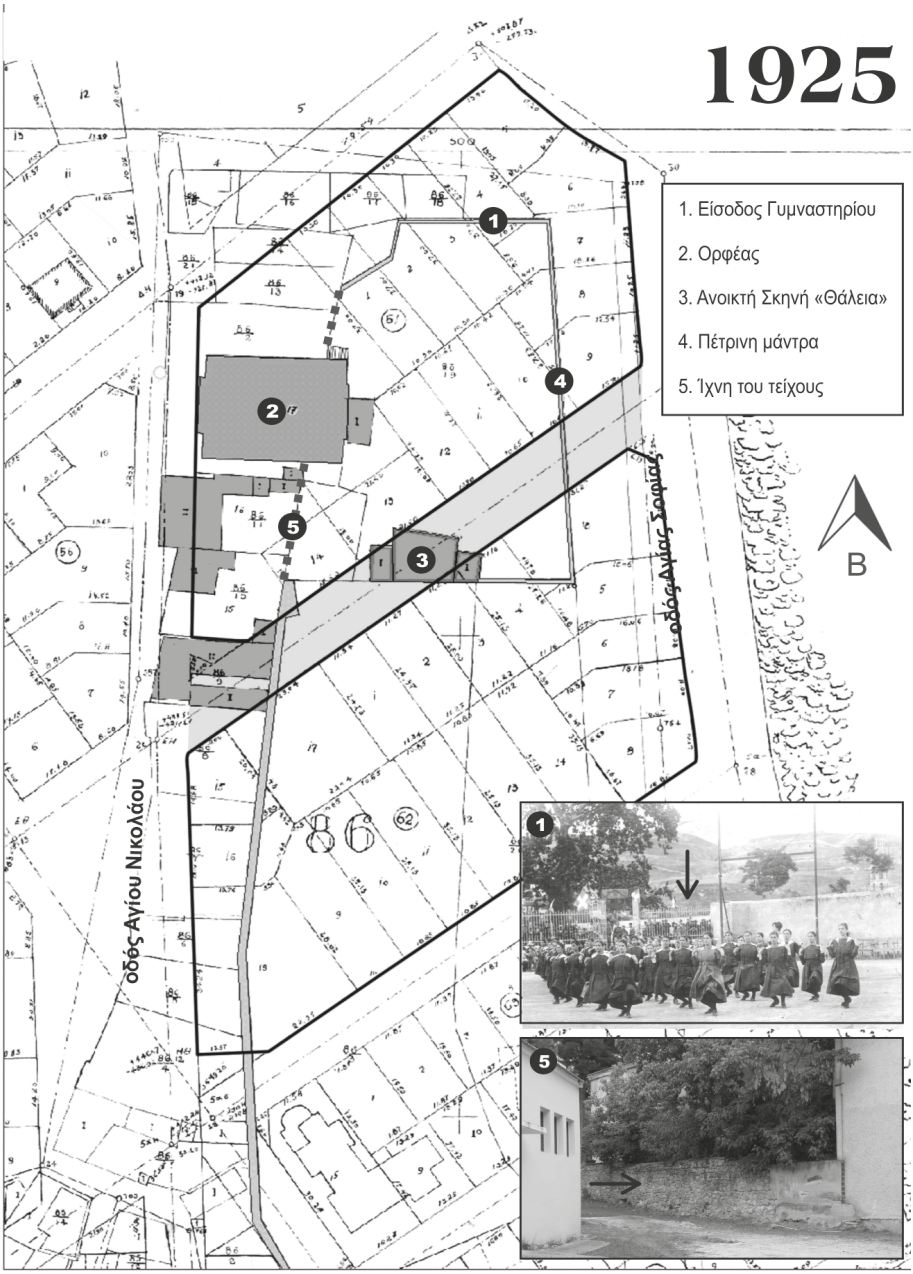

Εικ. 5: Η περιοχή στο φύλλο 2 της αποτύπωσης του 1925. Διακρίνονται στα νότια του «Ορφέα» κατοικίες που διασώθηκαν από τον εμπρησμό.

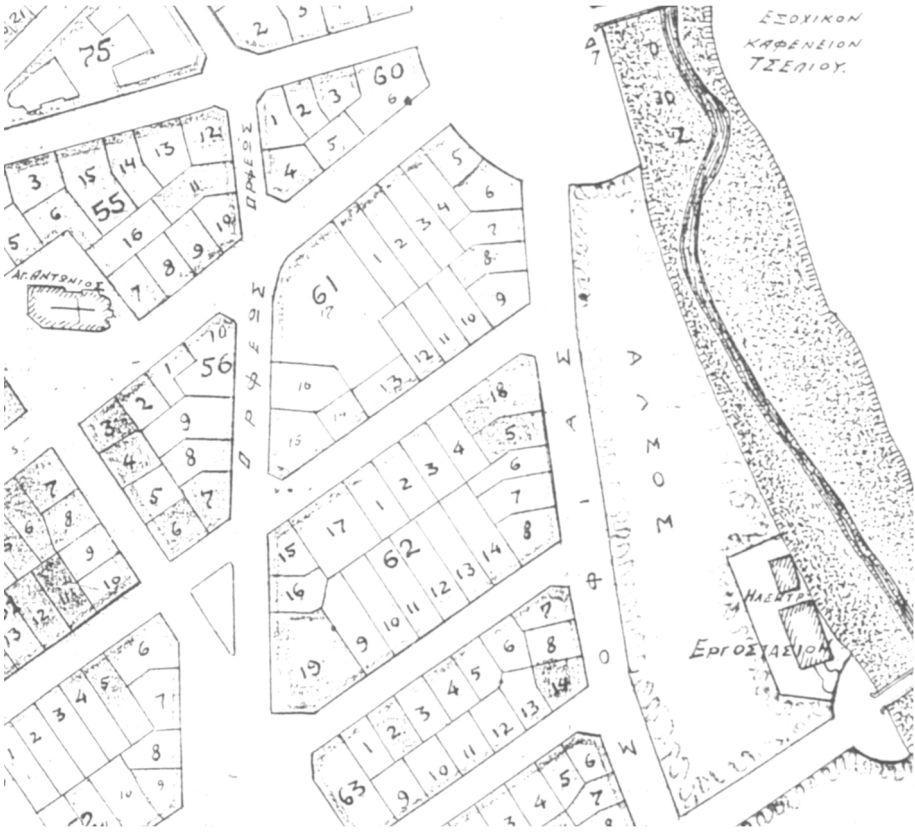

Εικ. 6: Ρυμοτομικό σχέδιο της περιοχής όπως εφαρμόστηκε. Η διαφορά με το εγκεκριμένο σχέδιο του 1920 ήταν ότι δημιουργήθηκαν τα οικόπεδα 61/14, 61/15, 61/16, τα οποία δεν υπήρχαν στο αρχικό σχέδιο και μικροαλλαγές στο σχήμα ορισμένων οικοπέδων.

των Σερρών (1920), που προέβλεπε ότι χώροι που ανήκαν στις κοινότητες, εκκλησίες κ.λπ. θα έπρεπε να συνεισφέρουν «εν όλω ή εν μέρει» οικοδομήσιμη γη για τις ανάγκες του επανασχεδιασμού της πυρικαύστου.

Οι τίτλοι των συνολικά δεκαεπτά οικοπέδων της νησίδας 61 (εικόνα 6) αποδόθηκαν στους δικαιούχους σταδιακά εντός του 1924-1925. Από τον κτηματολογικό κατάλογο φαίνεται ότι όλοι οι δικαιούχοι ήταν ελληνορθόδοξοι. Σε αρκετές περιπτώσεις οι ιδιοκτησίες γρήγορα μεταβιβάστηκαν σε νέους ιδιοκτήτες. Για παράδειγμα τα οικόπεδα 61/8 και 61/9 των Αναστασίου Ηλία και Θωμά Καμβουσιώρα αντίστοιχα πουλήθηκαν το 1927 στον καπνέμπορο Βασίλειο Δημ. Τζίμο, όπου ανήγειρε ευθύς αμέσως μια (κατεδαφισμένη σήμερα) διώροφη οικοδομή[10], ενώ

10. Συμβόλαια με αρ. 652/10-3-1927 (αφορά το οικόπεδο 61/8) του συμβολαιογρά-

τα οικόπεδα 61/1 και 61/2, ιδιοκτησία των αδελφών Ν. Μόσχου και του Γ. Τζελέπη αντίστοιχα, μεταπωλήθηκαν στο δικηγόρο Κωνσταντίνο Πεταλωτή, που έκτισε το 1935 μια μονοκατοικία στο στυλ του μοντερνισμού, που διατηρείται μέχρι σήμερα[11].

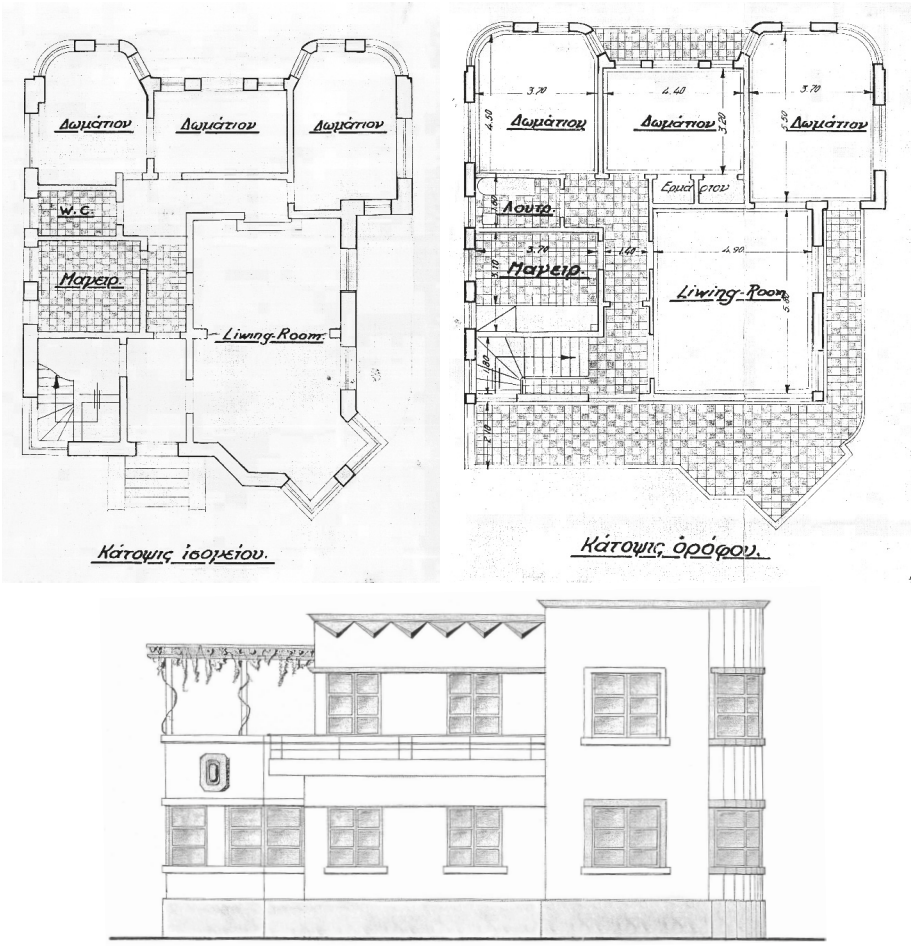

Εικ. 7: Σχέδια κατόψεων και πλαγίας όψης οικίας Κων. Πεταλωτή.
(συλλογή Μιχ. Πεταλωτή).

φου Χρήστου Καραγκιόζη και με αρ. 18281/10-3-1927 (αφορά το οικόπεδο 61/9) του συμβολαιογράφου Κωνστ. Τριανταφυλλόπουλου. Ευχαριστώ τον Δημήτριο Δημούδη για την υπόδειξη των συμβολαίων.

11. Τα σχέδια της κατοικίας υπογράφονται σπό τον πολιτικό μηχανικό Ιωάννη Ε. Γεωργιάδη, εγκατεστημένο στη Θεσσαλονίκη (στοά Σαούλ), που μόλις είχε αποφοιτήσει από το Ε.Μ.Π. Σύμφωνα με πληροφορίες της οικογένειας Πεταλωτή το αρχικό σχέδιο έγινε από Ελβετό αρχιτέκτονα.

Εικ. 8: Οικία Κων. Πεταλωτή σήμερα. Έτος ανέγερσης 1935.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι η οικοδομική νησίδα 61 σφραγίστηκε από την παρουσία του Μουσικογυμναστικού Ομίλου «Ορφέας», που υπήρξε ουσιαστικά αυτός που ανέδειξε την περιοχή με τις δραστηριότητές του. Όπως θα αφηγηθούμε στη συνέχεια ο χαρακτήρας της νησίδας αλλοιώθηκε δραστικά, μόνο μετά την αναγκαστική απαλλοτρίωση το 1959 των έξι αδόμητων οικοπέδων στο νότιο τμήμα της, την ένταξή τους στον αύλειο χώρο του γειτονικού Νοσοκομείου και την κατάργηση του ενδιάμεσου δρόμου.

Το κτίριο της Monks & Ulen και η εγκατάσταση του Νοσοκομείου

Η εξέλιξη της γειτονικής νησίδας 62 ακολούθησε άλλη πορεία. Με το νέο σχέδιο της πυρικαύστου δημιουργήθηκαν εκεί δεκαεννέα οικόπεδα συνολικής έκτασης 6.274.13 τ.μ. Τα οικόπεδα 62/17 και 62/18 ανήκαν στο Δήμο Σερρών, το 62/19 στην Ισραηλιτική Κοινότητα και τα υπόλοιπα σε ιδιώτες. Και εδώ οι τίτλοι παραχωρήθηκαν εντός του 1924-1925 και σύντομα άρχισαν οι μεταβιβάσεις. Τα 62/15 και 62/16 οικόπεδα αρχικής ιδιοκτησίας μουσουλμάνων δικαιούχων της πυρικαύστου πουλήθηκαν σε διακεκριμένους Σερραίους (Χαΐμ Καμπελή και Γ. Μόσχου). Άγνωστο πότε και πώς το οικόπεδο 62/1, αρχικής ιδιοκτησίας του ξενοδόχου Κ. Καπανίκη, περιήλθε στο ελληνικό Δημόσιο και το οικόπεδο 62/14 της Μ. Γάνου περιήλθε στο Γηροκομείο Σερρών.

Ένα από τα καλύτερα οικόπεδα, το γωνιαίο 62/18, επιφάνειας 545,39 τ.μ. επί της οδού Βασιλίσσης Σοφίας, ιδιοκτησία αρχικά του Δήμου Σερρών, πουλήθηκε το 1930 με πλειοδοτική δημοπρασία στην

Εικ. 9: Η προσωρινή εγκατάσταση της Τράπεζας Αθηνών στο κτίριο Περδικάρη στην πλατεία Σιταγοράς (Δήμητρας) γύρω στα 1930. Διακρίνονται στα αριστερά οι σκαλωσιές κατασκευής 3ου ορόφου στο ξενοδοχείο «Κωνσταντινούπολις» (φωτο Δαϊρετζόγλου, Γ.Α.Κ Σερρών).

Τράπεζα Αθηνών αντί 70.100 δρχ.[12] Την ίδια χρονιά η Τράπεζα αγόρασε από τον Απόστολο Παπαστεργίου και το γειτονικό οικόπεδο 62/5 (357 τ.μ.) αντί τιμήματος 30.000 δρχ[13]. Τα συμβόλαια αγοράς υπογράφηκαν στα γραφεία του υποκαταστήματος Σερρών της Τράπεζας Αθηνών, που εκείνη την εποχή στεγάζονταν σε νεόδμητο ισόγειο κτίριο ιδιοκτησίας Περδικάρη στην πλατεία Σιταγοράς (παζάρι)[14].

12. Το αποτέλεσμα της δημοπρασίας δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Α΄307/3-9-1930. Το συμβόλαιο μεταγράφηκε στον 16ο τόμο του υποθηκοφυλακείου Σερρών με αύξ. αριθμό 7031.

13. Ο Παπαστεργίου το είχε αγοράσει αρχές του 1925 από τον αρχικό δικαιούχο, τον προύχοντα των Σερρών και υπο-πρόξενο της Αυστρο-Ουγγαρίας Γεώργιο Ζλάτκο (1882-1974). Ο αρχικός τίτλος στο όνομα του Ζλάτκου με αρ. 277/1-10-1924 και μεταγράφηκε στον 7ο τόμο με αύξ. αριθμό 2175. Η αγορά από τον Παπαστεργίου έγινε με το 1409/18-4-1925 συμβόλαιο του συμβολαιογράφου Σερρών Γ. Φωτιάδη (μεταγράφηκε στον 7ο τόμο με αύξ. αριθμό 2199).

14. Ερευνώντας τον φάκ. Α1Σ39Υ18Φ66 του Ι.Α/Ε.Τ.Ε διαπιστώσαμε ότι παρά την ανέγερση του προαναφερθέντος ιδιόκτητου κτιρίου της η Τράπεζα Αθηνών συνέχισε να παραμένει στο ενοικιασμένο κτίριο Περδικάρη μέχρι το 1932 (πρωτοεγκαταστάθηκε εκεί το 1927 με ετήσιο μίσθωμα 60.000 δρχ.). Στη συνέχεια μετεγκατεστάθηκε σε μικρότερο ισόγειο κατάστημα (38 τ.μ.) ιδιοκτησίας Δημ. Νικολαΐδη στην οδό Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, όπου και παρέμεινε με συνεχόμενα συμβόλαια ύψους 25.000 δρχ. το

Στα δύο αυτά οικόπεδα της Τράπεζας κτίστηκε το διάστημα 1930-1931 ένα εντυπωσιακό κτίριο, που αποτέλεσε την αρχή και αφορμή για την ριζική μεταλλαγή των χρήσεων γης στο συγκεκριμμένο πολύγωνο κατά τα μεταπολεμικά χρόνια. Το νέο κτίριο ήταν διώροφο με υπόγειο και φιλοξένησε το διάστημα 1931-1937 τις υπηρεσίες της εταιρείας John Monks & Sons and Ulen Co. Είναι γνωστό ότι η Τράπεζα Αθηνών είχε εγγυηθεί για τη λειτουργία της κοινοπραξίας των Νεοϋορκέζικων εταιρειών που ανέλαβαν τα μεγάλα εγγειοβελτιωτικά έργα της κοιλάδας του Στρυμόνα κατά το μεσοπόλεμο (1929-1936) και θα μπορούσαμε υποθέσουμε ότι η Τράπεζα διέθεσε το κτίριο που της ανήκε για να στεγαστούν οι υπηρεσίες της εταιρείας. Όμως συνδυάζοντας διάφορα ντοκουμέντα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το κτίριο δεν κτίστηκε με πρωτοβουλία της Τράπεζας, αλλά με πρωτοβουλία της ίδιας της Monks & Ulen. Τα σχέδια και η επίβλεψη ανέγερσης έγιναν από μηχανικούς της εταιρείας και οι δαπάνες ανέγερσης συμπεριλήφθησαν στις δαπάνες του έργου Struma Valley Project[15]. Τα παραπάνω επιβεβαίωσε ο εντοπισμός στο Ιστορικό Αρχείο της Ε.Τ.Ε επτά σχεδίων του κτιρίου. Πρόκειται για ένα ανυπόγραφο τοπογραφικό διάγραμμα σε κλίμακα 1:200 και ημερομηνία 8-8-1930, δύο σχέδια όψεων σε κλίμακα 1:50 με ημερομηνία 10-10-1930 και τέσσερα σχέδια κατόψεων σε κλίμακα 1:200 με την υπογραφή του επικεφαλής μηχανικού της εταιρείας Monks & Ulen (του A. G. Bisk), την ένδειξη Office Buildings in Serres (as it was built) και ημερομηνία Σέρρες 10 Αυγούστου 1931 (εικόνα 10).

Το κτίριο είχε εμβαδόν 330 τ.μ. σε κάθε όροφο. Στα μεν δεκατρία δωμάτια του ισογείου χωροθετούνταν το λογιστήριο και οι διοικητικές υπηρεσίες της εταιρείας, στα δε δέκα δωμάτια του α΄ ορόφου τα γραφεία των μηχανικών και το σχεδιαστήριο (drafting room). Στο β΄ όροφο υπήρχε δωμάτιο για κυανοτυπίες (blue prints) και ντεπόζιτο νε-

χρόνο μέχρι το 1953, οπότε και συγχωνεύτηκε με την Εθνική Τράπεζα. Το ενδιάμεσο διάστημα και συγκεκριμένα το 1938, έγινε μια προσπάθεια από την Τράπεζα Αθηνών να αγοραστεί ιδιόκτητος χώρος (ή και να ενοικιαστεί) στο υπό ανέγερση μεγάλο κτίριο στη θέση του κατεδαφισθέντος Εσκί Τζαμί (οικοδομική νησίδα 13) στην ΝΑ πλευρά του, στο καλύτερο σημείο, όπου τότε «το ωρολόγιο». Προσπάθεια που δεν τελεσφόρησε. Το σημαντικότερο από τα επιχειρήματα της πρότασης να μετακινηθεί η Τράπεζα στη γωνία των οδών Μεραρχίας και Ερμού ήταν, ότι εκεί είχε μεταφερθεί πλέον η οικονομική κίνηση της πόλης.

15. Στο ψηφιοποιημένο αρχείο Ελ. Βενιζέλου υπάρχουν πολυάριθμα τεκμήρια που αφορούν την πρόοδο των έργων στην πεδιάδα των Σερρών. Πρόκειται κυρίως για αναφορές του Roy W. Gausmann, επικεφαλής μηχανικού της κοινοπραξίας, αλλά και άλλων στελεχών της. Στο με ημερομηνία 05/1931 έγγραφο της Monks & Ulen Σερρών γίνεται αναφορά στις εργασίες αποπεράτωσης του Νέου Κτίριου Γραφείων στις Σέρρες. Αυτό συνδυαζόμενο με τα σχέδια κατόψεων, την ενδειξη «as it was built» και την αναγραφόμενη ημερομηνία 10 Αυγούστου 1931, προσδιορίζει με σαφήνεια τον χρόνο αποπεράτωσης.

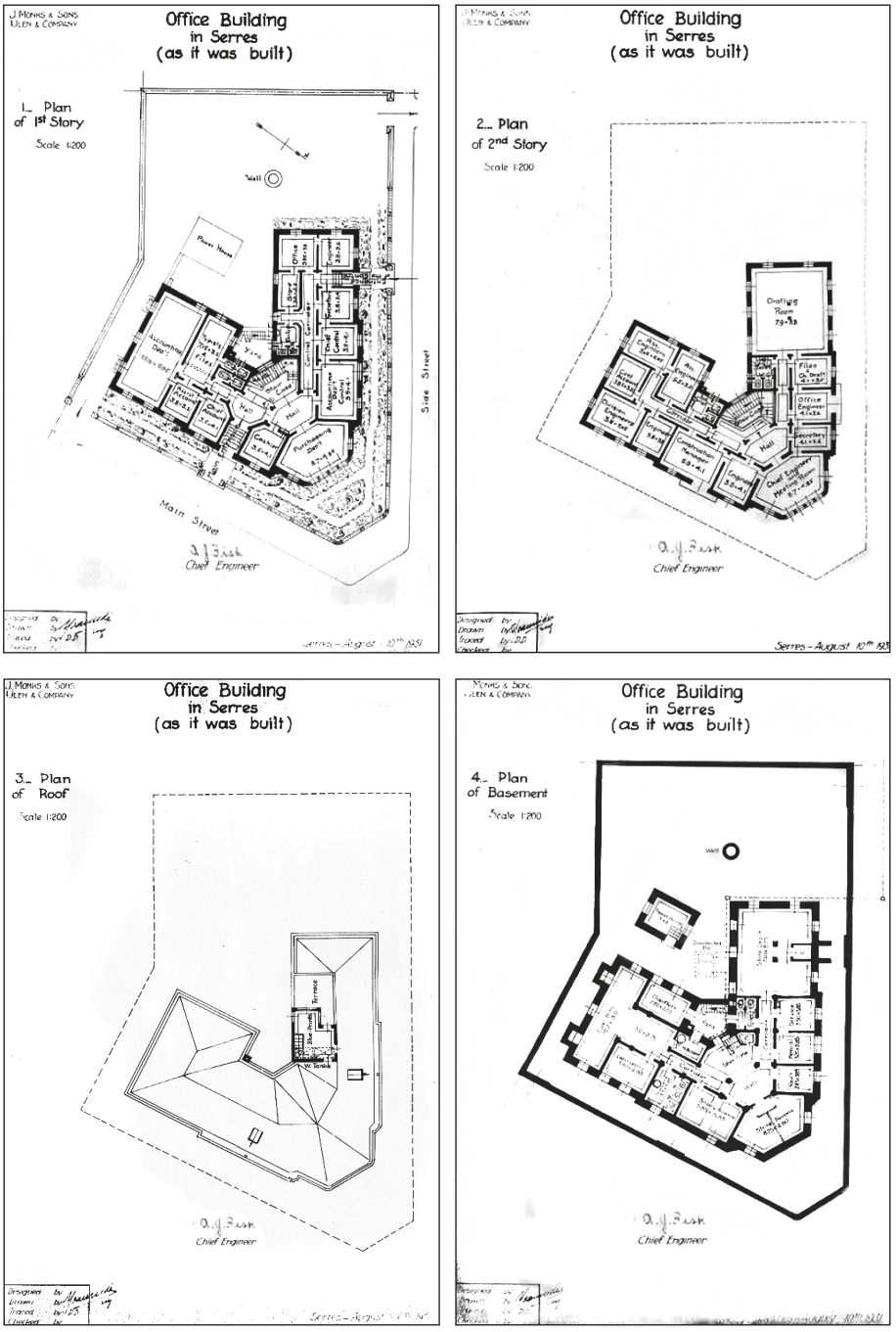

Εικ. 10: Σχέδια κατόψεων γραφείων Monks & Ulen
(Ι.Α/Ε.Τ.Ε φάκ, Α1Σ39Υ11Φ66).

ρού. Στην πίσω αυλή υπήρχε οικίσκος ηλεκτρογεννήτριας (power house), βόθρος (disinfection pit) και πηγάδι νερού (well). Το κτίριο ως σύνολο είχε στοιχεία ενός απλοποιημένου μοντερνισμού με έμφαση στα χωρίς περιζώματα ανοίγματα, την έλλειψη γείσου, την εγκιβωτισμένη στέγη, την κατακόρυφη ενοποίηση των ανοιγμάτων και τον τονισμό της γωνίας. Επίπλαστος διάκοσμος τύπου art deco στο ύψος των πρεκιών, αλλά και η χαρακτηριστική ακτινωτή διακόσμηση στις ποδιές των ανοιγμάτων πρόδιδαν φροντίδα και καλό γούστο. Δύο ασκεπείς εξώστες με κτιστά στηθαία τόνιζαν τις δύο εισόδους. Κατά πληροφορίες της Άννας Στόγιου-Χρηστίδου, την ανέγερση του κτιρίου επέβλεψε ο μηχανικός της εταιρείας Γεώργιος Γιαβρούμης, καταγόμενος από τη Βύτινα της Αρκαδίας, που είχε έλθει από την Αμερική και διέμενε το διάστημα εκείνο στην πόλη των Σερρών[16].

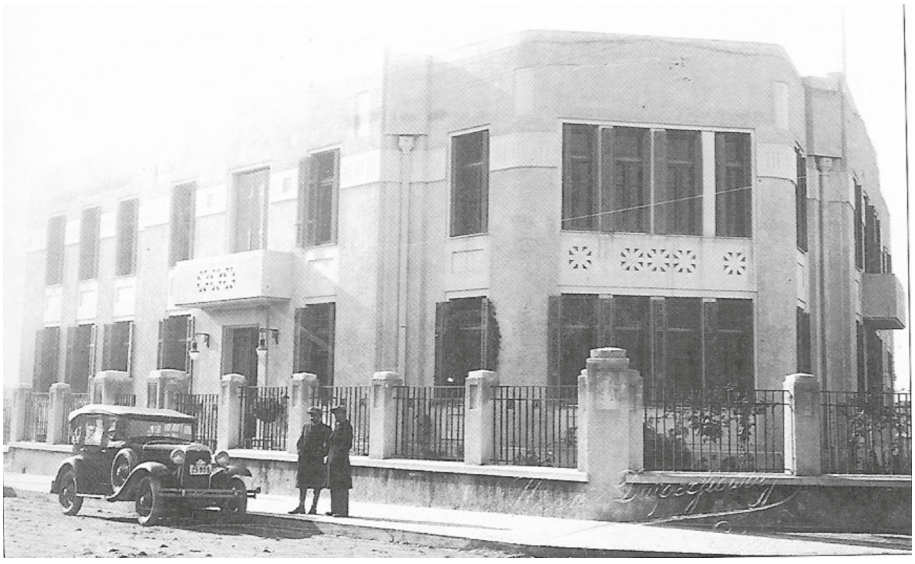

Εικ 11: Το κτίριο της Monks & Ulen. Όψη από τη διασταύρωση των οδών Αγίας Σοφίας (αριστερά) και Βασιλίσσης Σοφίας (δεξιά)
(Τζανακάρης, 2003: 245).

Το 1937, μετά την αναχώρηση της Monks & Ulen, το κτίριο ενδιαφέρθηκε να αγοράσει (ή ενοικιάσει) το Υπουργείο Στρατιωτικών για τη μετεγκατάσταση του Στρατιωτικού Νοσοκομείου Σερρών, που ήταν εγκατεστημένο ήδη από το 1918 στο κτίριο του παλιού ελληνορθόδο-

16. Ο πατέρας της, ο Διονύσιος Στόγιος, εργαζόταν ως εργοδηγός στην εταιρεία Monks & Ulen.

ξου νοσοκομείου στις παρυφές του λόφου Κουλά[17]. Σε απάντηση σχετικού ερωτήματος, το υποκατάστημα Σερρών επισήμανε στα κεντρικά της Αθήνας ότι, «η αξία μεταπώλησις του οικήματος, κατά την εκτίμηση των εδώ μεσιτών», δεν είναι δυνατόν να είναι «υπερτέρα των 2.500.000 δρχ.». Διατυπώθηκε επίσης η αμφιβολία εάν θα βρεθεί αγοραστής του, δεδομένου «ότι ευρίσκεται εις το άκρον της πόλεως και πολύ μακράν του κέντρου». Επίσης, ως προς την μισθωτική του αξία, επισημάνθηκε ότι «αύτη δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί, διότι ούτε οργανισμός με μεγάλας υπηρεσίας υφίσταται εν τη πόλει μας, ούτε εταιρείαι υπάρχουν δυνάμενοι να χρησιμοποιήσωσι το τόσον μέγα κτίριον». Το Στρατιωτικό Νοσοκομείο δεν φαίνεται να μετεγκαταστάθηκε στο συγκεκριμένο κτίριο. Έχουμε βέβαια μία είδηση ότι λίγο πριν την κήρυξη του πολέμου εκεί ήταν εγκατεστημένο το φρουραρχείο της ελληνικής στρατιωτικής διοίκησης Σερρών[18] και μία ακόμη ότι τον Δεκέμβριο του 1944 εκεί ήταν εγκατεστημένη η ΥΣΣΥΕΜ, δηλαδή η υπηρεσία που διαδέχθηκε την Monks & Ulen, από την οποία ζητήθηκε να μετεγκατασταθεί αλλού, ώστε το κτίριο να υποδεχτεί το Νοσοκομείο Σερρών[19].

Η εγκαταστάση του Νοσοκομείου

Έτσι στις αρχές του 1945 οι υγειονομικές υπηρεσίες της πόλης μεταφέρθηκαν από τη συνοικία Εβρενός Βέη[20] και εγκαταστάθηκαν με ενοίκιο στο κτίριο της Monks & Ulen, το οποίο επισκεύασαν και διασκεύασαν[21]. Τα εγκαίνια του Νοσοκομείου στη νέα του θέση και η ταυτόχρονη μετονομασία του σε «Λαϊκό» έγιναν στις 4 Μαρτίου 1945. Στα παραπλεύρως του κτιρίου ιδιωτικά οικόπεδα (62/7 και 6/8) εγκατέστη-

17. Διεργασίες για αναζήτηση νέας στέγης του Στρατιωτικού Νοσοκομείου φαίνεται ότι είχαν εντατικοποιηθεί κατά τη δεκαετία του 1930 και περιελάμβαναν και την εκπόνηση ενός σχεδίου για νέο κτίριο 100 κλινών στο «λόφο Μηχανικού». Εκτενές κεφάλαιο για τη χωροθέτηση των νοσοκομείων των Σερρών στα χρόνια του μεσοπολέμου στο Θεοδωρίδου, Λ. «Ατελέσφορα σχέδια για το "λόφο Μηχανικού". Συμβολή στη μελέτη της πολεοδομικής εξέλιξης των Σερρών» στο *ΧωροΓραφίες* 1 (2010) 41-47.

18. Βλ. περ. *Γιατί*, Μάιος 1995, τχ. 238, 35.

19. Η πληροφορία περιέχεται στο άρθρο του Γ. Αψηλίδη στον παρόντα τόμο, σ. 296.

20. Νοσοκομείο με όνομα «Προσφυγικό» ιδρύθηκε στις Σέρρες το 1925 και λειτούργησε σε παλιό τούρκικο κτίσμα στη συνοικία Εβρενός Μπέη. Με το Ν. 965/1937 μετονομάστηκε σε «Κρατικό» (Θεοδωρίδου, 2010).

21. Οι αίθουσες του κτιρίου Monks & Ulen επισκευάστηκαν και διασκευάστηκαν με την προσωπική φροντίδα και σχεδόν καθημερινή παρουσία του τότε διευθυντή της Τ.Υ του Δήμου Σερρών Δ. Σταυρίδη (Τζανακάρης, 1995: 412-413). Κατά τις μεταπολεμικές επεμβάσεις πιθανότατα αντικαταστάθηκαν τα παλιά ξύλινα πατώματα με πατώματα από οπλισμένο σκυρόδεμα. Βλ. ενδεικτικά έγγραφο με τίτλο «Εκποίηση αχρήστου υλικού» με ημερομηνία 21-10-1965 από το αρχείο του Νοσοκομείου Σερρών, που αναφέρεται σε ξυλεία που εκποιήθηκε προερχόμενη από τα πατώματα του αρχικού κτίριου.

σαν δύο ξύλινα, αμερικανικής προέλευσης, λυόμενα παραπήγματα, όπου ανέπτυξαν 40 επιπλέον κλίνες. Άλλα δύο ξύλινα παραπήγματα, που παραχωρήθηκαν από την ΥΣΣΥΕΜ[22], χρησιμοποιήθηκαν ως οίκος και τραπεζαρία αδελφών και ως ραφείο αντίστοιχα και τοποθετήθηκαν στο οικόπεδο 62/4, επίσης ιδιοκτησία της Τράπεζας Αθηνών[23]. Στο δε ιδιόκτητο οικόπεδο της οικογένειας Ζαφειρίου (62/7) κτίστηκε και μικρό παρεκλήσι[24] (εικόνα 13).

Αξίζει παρενθετικά να αναφερθεί ότι για τη δημιουργία πολιτικού Νοσοκομείου στις Σέρρες είχε ήδη από το 1938 εκδοθεί απόφαση αναγκαστικής απαλλοτρίωσης μεγάλης έκτασης στην περιοχή «Σεμεντεφέρικα», στο συνοικισμό Αγίων Αναργύρων. Τα πολεμικά γεγονότα που ακολούθησαν εμπόδισαν την υλοποίηση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, πράγμα που διείδε η μεταπολεμική διοίκηση του Νοσοκομείου και γι' αυτό εγκατέλειψε το σχέδιο εγκατάστασής του στα «Σεμεντεφέρικα» και συγκέντρωσε τις προσπάθειές της στην απόκτηση ιδιοκτησίας γης στη νησίδα 62[25].

Έτσι, το 1950 από τις πρώτες ενέργειες της διοίκησης του Νοσοκομείου ήταν να ζητήσει την αγορά του κτιρίου, στο οποίο είχε εγκατασταθεί προσωρινά, και μετά την άρνηση της Τράπεζας Αθηνών να το πουλήσει, η διοίκηση αποφάσισε, το 1954, να ζητήσει την αναγκαστική απαλλοτρίωσή του υπέρ του Νοσοκομείου. Η Τράπεζα Αθηνών, αφού έλαβε γνώση των ενεργειών του Νοσοκομείου για αναγκαστική απαλλοτρίωση, έστειλε στις Σέρρες ειδικό μηχανικό για να εξετάσει το κτί-

22. Τα ξύλινα παραπήγματα ήταν στο εργοτάξιο του Πεθελινού. Παρενθετικά σημειώνουμε ότι τη συνέχιση των έργων της Monks & Ulen ανέλαβε το ιδρυθέν το 1936 Ειδικό Ταμείο Υδραυλικών Έργων Μακεδονίας (ΕΤΥΕΜ). Το 1941 η κατοχική κυβέρνηση κατήργησε το ΕΤΥΕΜ, ιδρύοντας στη θέση του την Υπηρεσία Συντήρησης και Συμπλήρωσης Υδραυλικών Έργων Μακεδονίας (ΥΣΣΥΕΜ) και εν συνεχεία την Υπηρεσία Παραγωγικών Έργων Μακεδονίας (ΥΠΕΜ). Στη 10ετία του '40 οι Υπηρεσίες αυτές έμειναν ανενεργές.

23. Αγοράστηκε το 1930 για λογαριασμό της Τράπεζας Αθηνών αντί 27.000 δρχ. από την εδρεύουσα στη Θεσσαλονίκη ομμόρυθμο εταιρεία Χατζηδημητρίου Γερμανός, Νικολάου Μιχαήλ Μιχαήλ, εμπόρων αποικιακών, η οποία με τη σειρά της το αγόρασε από τους αρχικούς δικαιούχους της πυρικαύστου Παρασκευή χήρα Νικολάου Μόσχου και Νικόλαο Γεωργίου Μόσχο (αρχικός τίτλος με αρ. 505 /16-8-1924. Μεταγράφηκε στον 5ο τόμο με αύξ. αριθμό 1578).

24. Το διάστημα 1946-49 το γειτονικό Γηροκομείο μετατράπηκε προσωρινά σε κλινική Λοιμωδών, αφού προηγουμένως οι τρόφιμοί του μεταφέρθηκαν στο χώρο του μετέπειτα Γυμνασίου Θηλέων. Βλ. Κ. Παράσχος, «Γενικό Νοσοκομείο Σερρών», στο *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο* 1977 (εκδότης Σταύρος Κοταμανίδης), 1978, τ. Γ', σ. 232.

25. Πράγματι η απόφαση αναγκαστικής απαλλοτρίωσης των κτημάτων Κ. Μάγνη, Ι. Σεμεντεφέρη και Ι. Διαμαντίκου για τη δημιουργία Νοσοκομείου ανεκλήθη το 1954 (ΦΕΚ 308/1954) μετά από προσφυγή των ενδιαφερομένων ιδιοκτητών και την με αρ. 827/1952 θετική υπέρ τους γνωμάτευση του νομικού συμβουλίου του κράτους.

ριο. Και εν τέλει στις 9-3-1951 με επιστολή της, τους εγνώρισε ότι είναι διατεθειμένη να τους πουλήσει το ακίνητο μαζί με τα οικόπεδα στα οποία ήταν κτισμένο αντί του ποσού των 575 εκ. δρχ. τοις μετρητοίς. Ακολούθως το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας συνέστησε επιτροπή για την εκτίμηση της αξίας των ακινήτων και το 1952 η αναφορά της επιτροπής εκτίμησης εστάλη στο Υπουργείο. Τελικά στις 30-10-1953 υπογράφηκε το με αριθμ. 3151 πωλητήριο συμβόλαιο. Μέρος του τιμήματος (111,7 εκ. δρχ.) προσέφεραν οι διάφορες κοινότητες των Σερρών[26]. Σημειωτέο ότι, το διάστημα που έγιναν οι παραπάνω διεργασίες (1951-1953) η Τράπεζα Αθηνών είχε συγχωνευτεί με την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.

Όσον αφορά τα υπόλοιπα οικόπεδα της νησίδας 62 παρέμειναν κενά μέχρι τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια οπότε περιήλθαν στην κυριότητα του Νοσοκομείου με μια σειρά απαλλοτριώσεων, πωλήσεων και δωρεών[27] (εικόνα 13). Μοναδική εξαίρεση το οικόπεδο 62/19, ιδιοκτησία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Σερρών, στο οποίο αναγέρθηκε

Εικ.12: Η Φιλαρμονική του Δήμου Σερρών μπροστά στο κτίριο Monks & Ulen (τότε Λαϊκό Νοσοκομείο Σερρών), επί της οδού Αγίας Σοφίας το 1946 (Μουσικό Αρχείο Γ. Αγγειοπλάστη).

26. Επιπλέον 300 εκ. δρχ. προσέφερε το Υπουργείο Πρόνοιας και 163,3 εκ. δρχ. το ίδιο το Νοσοκομείο (από νοσήλεια ευπόρων). Βλ. στο Παράσχος (1978) ευχαριστήρια επιστολή όπου απαριθμούνται οι κοινότητες και το ποσό που κάθε μια εισέφερε.

27. Αξιοσημείωτο ότι όλη αυτή η κινητικότητα σχετική με την απόκτηση γης και την οικοδομική δραστηριότητα στο Νοσοκομείο Σερρών συμπίπτει χρονικά με την αναμόρφωση της υγειονομικής νομοθεσίας (Ν. 2592/1953) σύμφωνα με την οποία αποφασίστηκε η ίδρυση, ανακαίνιση και επέκταση πολλών νοσοκομείων στην ελληνική επικράτεια.

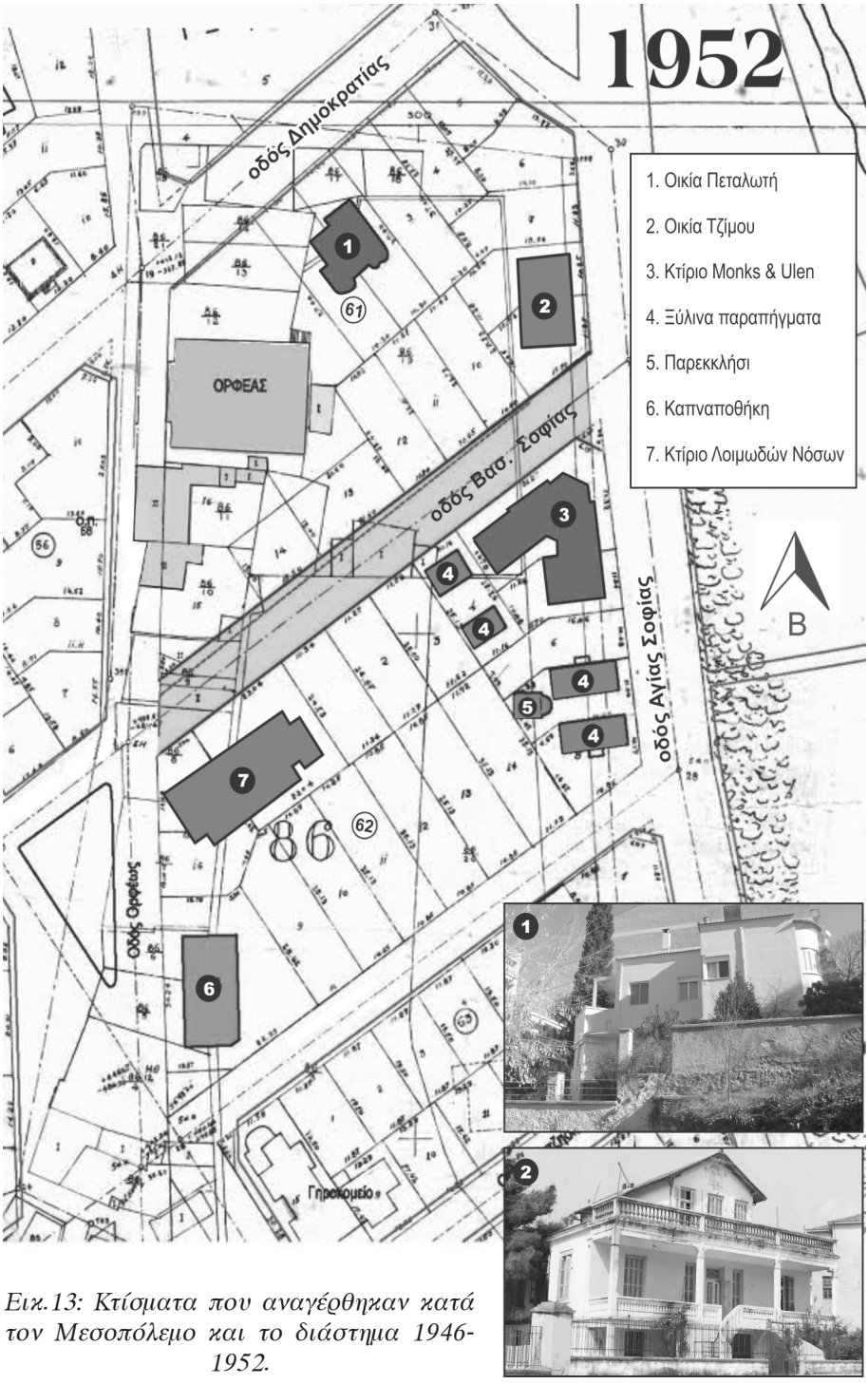

Εικ.13: Κτίσματα που αναγέρθηκαν κατά τον Μεσοπόλεμο και το διάστημα 1946-1952.

κατά το μεσοπόλεμο μια τριώροφη καπναποθήκη επιφάνειας 834,30 τ.μ. με την τυπική διάταξη των κτιρίων καπναποθηκών της ευρύτερης περιοχής, δηλαδή ορθογωνική κάτοψη, περιμετρική λιθοδομή, δύο σειρές ξύλινων υποστυλωμάτων στο εσωτερικό, ξύλινα πατώματα και δίρριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Η γωνιαία απότμηση της καπναποθήκης οφείλονταν στην προσαρμογή της στην οικοδομική γραμμή του νέου σχεδίου. Το οικόπεδο 62/19 μαζί με την καπναποθήκη απαλλοτριώθηκαν υπέρ του Νοσοκομείου το 1957 και η καπναποθήκη κατεδαφίστηκε στα 1977[28]. Το χρονολόγιο των μεταβιβάσεων στη νησίδα 62 παρατίθεται στο παράρτημα του παρόντος κειμένου.

Παράλληλα με την απόκτηση των οικοπέδων η διοίκηση του Νοσοκομείου φρόντισε για την επέκταση των κτιριακών εγκαταστάσεων με μια σειρά προσθηκών και αυτοτελών κτιρίων. Ήδη από το 1952 ανεγέρθηκε ανεξάρτητο περίπτερο λοιμωδών νόσων στα οικόπεδα 62/15, 62/16, 62/17 (εικόνα 15). Όμως η σημαντικότερη προσθήκη ήταν το τετραώροφο κτίσμα σε σχήμα Τ, σε επαφή με το κτίριο της Τράπεζας Αθηνών, που θεμελιώθηκε τον Απρίλιο του 1956 από την τότε υπουργό Πρόνοιας Λίνα Τσαλδάρη και εγκαινιάστηκε στις 25 Οκτωβρίου 1959[29]. Για την αποπεράτωση της προσθήκης καθώς και την επισκευή και διαρρύθμιση του παλιού κτιρίου δαπανήθηκαν μέχρι το 1961 περίπου 14 εκ. δρχ.[30].

Εν τω μεταξύ, επειδή η πρόσβαση γινόταν από την οδό Βασιλίσσης Σοφίας (αργότερα Αλεξάνδρου Παναγούλη) και υπήρχαν έξι κενά οικόπεδα στη νησίδα 61, που αν κτίζονταν θα παρεμπόδιζαν την είσοδο στο Νοσοκομείο, αυτά απαλλοτριώθηκαν το 1958[31]. Στα προαναφερθέντα οικόπεδα κτίστηκαν αργότερα διάφορα παρακολουθήματα του Νοσοκομείου, ενώ με βασιλικό διάταγμα στις 29-4-1961/ΦΕΚ56/Δ΄/26-5-1961 έγινε τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου της πόλεως Σερρών,

28. Η απαλλοτρίωση συντελέστηκε με το Β.Δ 11-3-1957 (ΦΕΚ 54/τεύχος Α΄/ 5-4-1957). Το Νοσοκομείο κατέβαλλε 50.058 δρχ. για το οικόπεδο (834,30 τ.μ.) και 158.000 δρχ. για τα 3.170 κυβ. μέτρα κτίσματος. Μεταγράφηκε στον 43ο τόμο του υποθηκοφυλακείου Σερρών με αύξ. αριθμό 20994/4-1-1958. Η καπναποθήκη χρησιμοποιούνταν μέχρι να κατεδαφιστεί το 1977 για φύλαξη αχρήστου υλικού, επίπλων, κουβερτών, υφασμάτων και φαρμακευτικού υλικού.

29. Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Προνοίας ήταν εκείνη την εποχή ο Σερραίος δικηγόρος Αστέριος Χατζηδίνας. Περιγραφή των εγκαινίων στην εφημ. *Σερραϊκόν Βήμα*, φ. 30-10-1959.

30. Παράσχος, ό.π., 1978, 254.

31. Ήταν τα οικόπεδα 61/10, 61/11, 61/12, 61/13, 61/14 και 61/15 συνολικής έκτασης 1636,20 τ.μ. Η απαλλοτρίωση έγινε με το Β.Δ 15-12-1958 ΦΕΚ 12/1959 τεύχος Α΄ «προς επέκτασιν του περιβάλλοντος το Γεν. Νοσοκομείον της πόλεως χώρου». Μεταγραφή στον 47ο τόμο του υποθηκοφυλακείου Σερρών με αύξ. αριθμό 22442 /11η Ιουλίου 1959.

Εικ. 14: Άποψη του Νοσοκομείου μετά το 1959 από τα κενά οικόπεδα της νησίδας 61 (συλλογή Δημ. Δημούδη και Γ.Α.Κ).

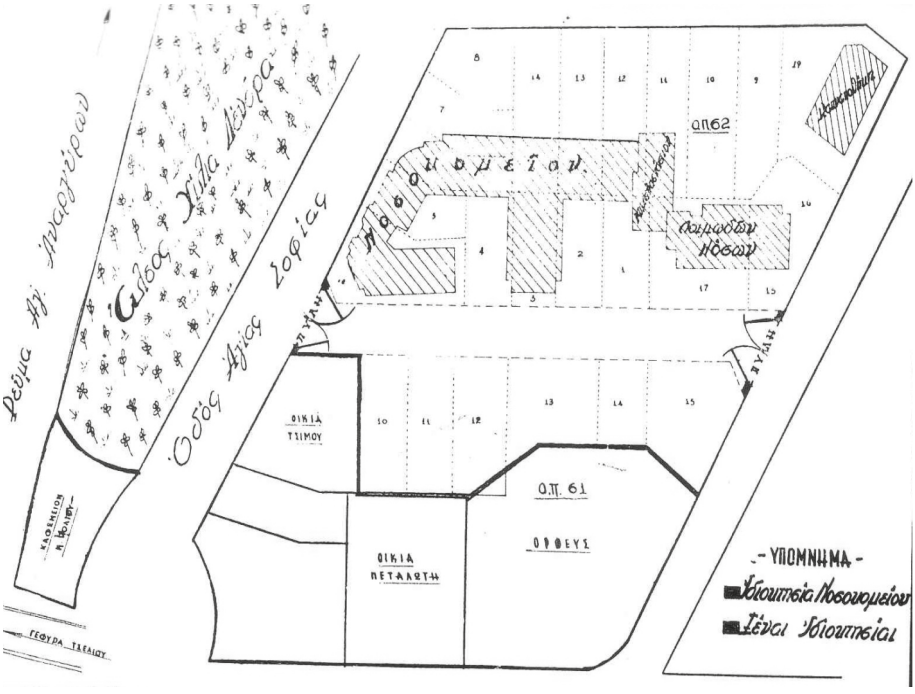

Εικ. 15: Οι οικοδομικές νησίδες 61 και 62 μετά την κατάργηση του δρόμου (1961). Η καπναποθήκη και το κτίριο λοιμωδών κατεδαφίστηκαν το 1977 (Παράσχος, 1978).

με την οποία καταργήθηκε το τμήμα του δρόμου που διαχώριζε τα δύο πολύγωνα. Με τον τρόπο αυτό η χρήση γης στην οικοδομική νησίδα 62 μετατράπηκε σταδιακά σε αποκλειστική χρήση υπηρεσιών υγείας, διεισδύοντας ταυτόχρονα στη νησίδα 61, τόπο όπου στις αρχές του 20ού αιώνα κυριαρχούσε ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος «Ορφέας» με το γυμναστήριο και τη θερινή σκηνή του.

Μια πρωτοποριακή πρωτοβουλία, που δεν τελεσφόρησε, ήταν η προσπάθεια να χρησιμοποιηθεί τμήμα του γειτονικού αλσυλλίου «Χίλια Δέντρα» ως κήπος του Νοσοκομείου. Ήδη από το 1948 το Νοσοκομείο με δικές του δαπάνες δεντροφύτευσε και καθάρισε το χώρο, που ήταν σε οικτρή κατάσταση μετά τη βουλγαρική κατοχή. Το 1958 παραχωρήθηκε στο Νοσοκομείο το δικαίωμα επικαρπίας του αλσυλλίου για χρήση των συγγενών και επισκεπτών των ασθενών, της ψιλής κυριότητας παραμένουσας στο Δήμο Σερρών, επικαρπία την οποία ατυχώς έχασε το διάστημα 1972-1973, όταν ο χώρος επανήλθε στη δικαιοδοσία του Δήμου και οι προσερχόμενοι στο Νοσοκομείο έχασαν αυτήν την ανάσα ζωής και δροσιάς[32].

Μια σημαντική κτιριακή προσθήκη/νέα πτέρυγα του Νοσοκομείου έγινε κατά το διάστημα 1977-1980 επί της οδού Ιπποκράτους και δύο μικρότερα αυτοτελή κτίρια αναγέρθηκαν κατά τη δεκαετία του 1990 (εικόνα 16). Τελικά, το 2002, το Νοσοκομείο Σερρών μεταφέρθηκε σε νέες σύγχρονες εγκαταστάσεις. Μαζί του μεταφέρθηκε και η σφύζουσα καθημερινή δραστηριότητα που το συνόδευε. Τα παλιά κελύφη παραμένουν σήμερα άδεια ή υπολειτουργούντα. Η αρχική πτέρυγα της Τράπεζας Αθηνών δε θυμίζει με τίποτε τις λαμπρές μέρες του '30, όταν οι μηχανικοί της Monks & Ulen εισέβαλαν στην οικονομική και πολιτιστική ζωή της πόλης των Σερρών, έπαιζαν τένις στο γήπεδο που διασκεύασαν στα γειτονικά «Χίλια Δέντρα» και χρηματοδοτούσαν τη μετάβαση με πλοιάριο της Φιλαρμονικής Ορχήστρας του «Ορφέα» στη λίμνη του Αχινού για να ψυχαγωγήσει τους κατοίκους των γύρω χωριών[33]. Αλλά και η προσθήκη του 1959 φαντάζει σήμερα χλωμή σε σύγκριση με το θριαμβευτικό τόνο των ανταποκρίσεων στον τύπο κατά την εποχή που εγκαινιαζόταν. «Δεν φανταζόμουν ποτέ ότι θα το κάνατε τόσο ωραίο, περάσατε και τον Ευαγγελισμό», σχολίαζε στην εφημ. *Σεραϊκόν Βήμα* (φ. 30-10-1959) ο τότε πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής.

32. Παράσχος, ό.π., 1978, 241, 243.

33. Η πληροφορία αντλήθηκε από τον κατάλογο εξερχομένων εγγράφων του «Ωδείου Ορφέας», που δημοσίευσε ο Γ. Αγγειοπλάστης, «Αλληλογραφία του Ωδείου Σερρών "Ορφεύς" (1934-1940)», *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, τ. 4ος, 2006, 194.

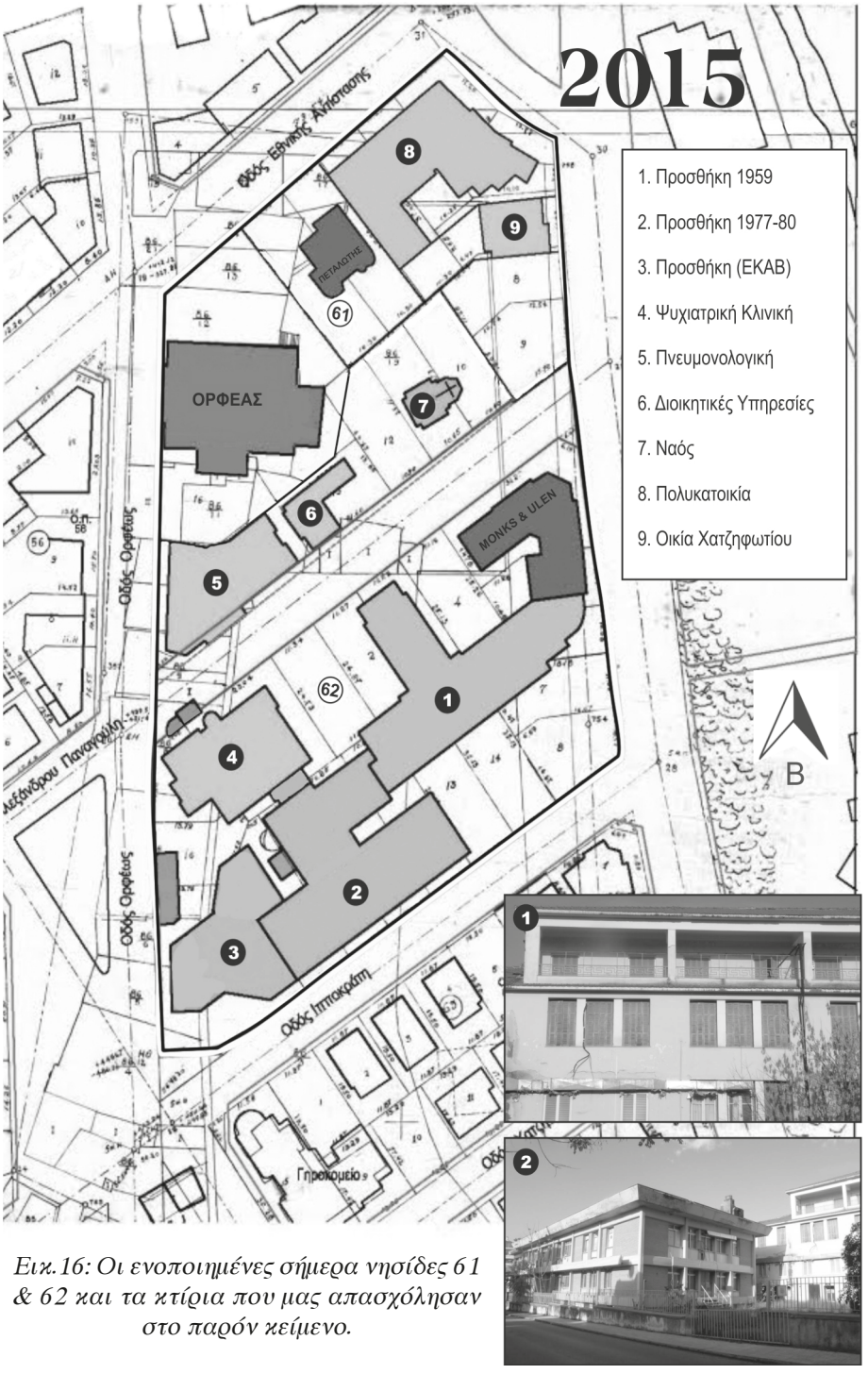

Εικ.16: Οι ενοποιημένες σήμερα νησίδες 61 & 62 και τα κτίρια που μας απασχόλησαν στο παρόν κείμενο.

Αντί επιλόγου

Καταγράφοντας την οικοδομική ιστορία των νησίδων 61 και 62 εκτιμούμε ότι διασώζουμε στη συλλογική μνήμη της πόλης των Σερρών ένα κομμάτι της μικρο-ιστορίας της και συμβάλλουμε στην τεκμηρίωση της εξέλιξης της πυρικαύστου. Προσθέτουμε μία ακόμη ψηφίδα στο ψηφιδωτό της ιστορικής της στρωματογραφίας της. Ιδιαίτερα μας απασχόλησε η θερινή σκηνή «Θάλεια», το κτίριο γραφείων της Monks & Ulen και η ενοποίηση των δύο νησίδων με την κατάργηση του ενδιάμεσου δρόμου. Ο σημερινός επισκέπτης της περιοχής αντικρύζοντας την εικόνα των παρηκμασμένων ή και άδειων κελυφών, που φιλοξένησαν γιορτές και χαρές, πόνους και λύπες, δυσκολεύεται να αντιληφθεί το γιατί και το πώς δημιουργήθηκαν. Όμως, παρόλη την αλλοίωση, μπορεί ακόμη και σήμερα να εντοπίσει -με κάποια δυσκολία βέβαια- τα ίχνη των χαράξεων των παλιών οικοπέδων, να ακουμπήσει στις εναπομείνασες κροκάλες από το τείχος που κατέρρευσε και να αφουγκραστεί -ίσως- τον απόηχο των χειροκροτημάτων από τη θερινή σκηνή που εξαφανίστηκε.

Σημείωση: Ευχαριστώ θερμά το Ι.Α/Ε.Τ.Ε για την άδεια δημοσίευσης των σχεδίων του κτιρίου Monks & Ulen, τους Γ. Αγγειοπλάστη, Δημ. Δημούδη και Μιχ. Πεταλωτή για την παραχώρηση προς δημοσίευση φωτογραφιών και σχεδίων από τις προσωπικές τους συλλογές, τον Β. Τζανακάρη για την άδεια αναδημοσίευσης των φωτογραφιών 1, 2, 3, 11, τον Γ. Τσαρούχα για τον εντοπισμό αρχειακού υλικού, τον Ελ. Παναγιωτόπουλο και τον Γ. Α. Παναγιωτίδη για την επεξεργασία των χαρτών 5, 13 και 16.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΧΙΚΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ

Πηγή : Κατάλογος ιδιοκτητών πυρικαύστου (ΓΑΚ Σερρών)

Οικοδομικό Πολύγωνο 61

61/1 Μόσχου Ν. Αδελφοί, έμποροι (σήμερα οικία Δημ. Πεταλωτή)
61/2 Τζελέπης Γεώργιος (σήμερα οικία Δημ. Πεταλωτή), 381,10 τ.μ.
61/3 Νικολαΐδης Κωνσταντίνος (6όροφη πολυκατοικία Γεωργιάδου-Αλεξίου)
61/4 Γεωργίου Χρήστος (6όροφη πολυκατοικία Γεωργιάδου-Αλεξίου)
61/5 Σχοινάς Β. Ιωάννης (6όροφη πολυκατοικία Γεωργιάδου-Αλεξίου)
61/6 Βαργιάμη Κωνσταντίνου Αδελφοί (6όροφη πολυκατοικία Γεωργιάδου-Αλεξίου)
61/7 Μαρκατζής Ιωάννης, δικηγόρος (περιήλθε αργότερα στην ιδιοκτησία του ναού Μεγάλων Ταξιαρχών)

61/8 Ηλίας Αναστάσιος, έμπορος (μετέπειτα Κ.Τζίμου)
61/9 Καμβουσιώρας Θωμάς του Νικολάου (μετέπειτα Κ.Τζίμου)
61/10 Χρηστίδης Νικόλαος, ιατρός (μετέπειτα Βασιλική Γ. Καδά, τελικά απαλλοτρίωση υπέρ του Νοσοκομείου)
61/11 Χατζησπανδωνής Μιχαήλ (απαλλοτρίωση υπέρ του Νοσοκομείου)
61/12 Μιχαήλ Γεώργιος (στη συνέχεια Αικατερίνη Παπαδοπούλου, τελικά απαλλοτρίωση υπέρ του Νοσοκομείου)
61/13 Χρυσάφη Αναστασίου Ελένη (απαλλοτρίωση υπέρ του Νοσοκομείου)
61/14 Άγνωστος
61/15 Ευθυμία θυγάτηρ Πασχάλη (απαλλοτρίωση μαζί με παλιό κτίσμα 272 τ.μ. υπέρ του Νοσοκομείου)
61/16 δίπλα στον «Ορφέα»
61/17 Μουσικογυμναστικός Όμιλος «Ορφέας»

Οικοδομικό Πολύγωνο 62

62/1 Καπανίκης Κωνσταντίνος, ξενοδόχος (μετέπειτα Δημοσίου). Δωρεάν παραχώρηση στο Νοσοκομείο.
62/2 Σάββας Γεώργιος και Βασιλική (μετέπειτα Β. Κυριαζόπουλος), 281,23 τ.μ.
62/3 Γ. Πενταφεύγας
62/4 Μόσχου Ν. Γεώργιος και Παρασκευή (μετέπειτα Χατζηδημητρίου, Γερμανός και Μιχαήλ Ο.Ε., στη συνέχεια Τράπεζα Αθηνών) (281,18 τ.μ.).
62/5 Ζλάτκος Γεώργιος (Απόστολος Παπαστεργίου/1925, Τράπεζα Αθηνών/1930)
62/6 Νικολάου Ζαφείρης, σαράφης (μετέπειτα Ευφροσύνη χήρα Νικολάου Ζαφείρη) δωρήθηκε στο Νοσοκομείο
62/7 Κωνσταντίνου Γεώργιος (μετέπειτα Γ. Μικρού και Ευφροσύνη χήρα Στεργίου Βαβάτσικα και Κ. Κωνσταντίνου ή Ρακιτζή)
62/8 Δημητριάδης Λουκάς, καθηγητής
62/9 Κοντού Αναστασία, Κοντός Νικόλαος, Κοντός Αθανάσιος (381, 21 τ.μ.)
62/10 Αβράμ Σαλώμ Ιακώβ Μπακάλη (381,16 τ.μ.)
62/11 Μπασματζή Γ. Ελένη
62/12 Γούτας Βασίλειος Νικόλαος, υφαντής (381,16 τ.μ.)
62/13 Παπαβασιλείου Κωνσταντίνος (μετέπειτα Γούτα Βασιλείου, μετέπειτα Νοσοκομείο)
62/14 Γάνου Στεργίου Μαρία (μετέπειτα Γηροκομείο Σερρών) (401,18 τ.μ.)
62/15 Χατζή Ιβούσι Κιρλή Τσουραπτσή (μετέπειτα Χαΐμ Καμπελή)
62/16 Χατζή Σουκρή Εφέντης (μετέπειτα Γ. Μόσχου)

62/17 Δήμος Σερρών (δωρεάν παραχώρηση στο Νοσοκομείο)
62/18 Δήμος Σερρών (μετέπειτα Τράπεζα Αθηνών/1930) (545,39 τ.μ.)
62/19 Ισραηλιτική Κοινότητα (απαλλοτριώθηκε υπέρ του Νοσοκομείου)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΤΟ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ ΣΤΗ ΝΗΣΙΔΑ 62

1951: παραχωρήθηκε το οικόπεδο 62/1 του Δημοσίου
1951: δωρήθηκε το οικόπεδο 62/6 ιδιοκτησία Ευφροσύνης Νικολάου Ζαφειρίου και τα 3/4 του οικοπέδου 62/7 ιδιοκτησία Γ. Μικρού και Ευφροσύνης χήρας Στέργιου Βαβάτζικα και Κ. Κωνσταντίνου ή Ρακιτζή.
1952: αγοράστηκε το οικόπεδο 62/2 ιδιοκτησίας Β. Κυριαζόπουλου (281.23 τ.μ.) αντί 3.500 δρχ.
1952: αγοράστηκαν τα οικόπεδα 62/15 και 62/16 των Χαΐμ Καμπελή και Γ. Μόσχου, αντί τιμήματος 7.000 δρχ. και για τα δύο (502,16 τ.μ.).
1953: παραχωρήθηκε δωρεάν το οικόπεδο με αρ 62/17 του Δήμου Σερρών.
1953: αγοράστηκε το οικόπεδο 62/3 ιδιοκτησία Γ. Πενταφεύγα.
1953: αγοράστηκαν τα οικόπεδα 62/12 και 62/13 (762,32 τ.μ.) ιδιοκτησίας Ν. Β. Γούτα αντί 10.000 δρχ.
1953: αγοράστηκε το οικόπεδο 62/14 (401.18 τ.μ.) ιδιοκτησία Γηροκομείου Σερρών αντί 4.000 δρχ.
1953: πουλήθηκαν τα οικόπεδα 62/5 και 62/18 της Τράπεζας Αθηνών στο Νοσοκομείο (μαζί με το κτίριο) με το αρ. 3151/30-10-1953 συμβόλαιο.
1955: έγινε η αναγκαστική απαλλοτρίωση (Β.Δ. 20-3-1955) των οικοπέδων 62/7, 62/8, 62/9, 62/10, 62/11, που ανήκαν σε ιδιώτες και οι οποίοι αρνούνταν να τα πουλήσουν στο Νοσοκομείο.
1957: έγινε αναγκαστική απαλλοτρίωση του οικοπέδου με αρ. 62/19, μαζί με την επί αυτού τριώροφη καπναποθήκη της Ισραηλιτικής Κοινότητας Σερρών.
1958: έγινε αναγκαστική απαλλοτρίωση των οικοπέδων με αρ. 61/10, 61/11, 61/12, 61/13, 61/14, 61/15 υπέρ του Νοσοκομείου.
1961: με το Β.Δ. 29-4-1961/ΦΕΚ 56/Δ΄/26-5-1961 έγινε τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου των Σερρών, με την οποία καταργήθηκε το τμήμα του δρόμου που διαχώριζε τα πολύγωνα 61 και 62.

LILA THEODORIDOU-SOTIRIOU

URBAN TRANFORMATIONS IN THE OLD DISTRICT OF SERRES. THE CASE OF 61 & 62 BLOCKS

Abstract

This article presents a case study concerning the transformations in urban blocks 61 and 62. The area consisted part of the Serres old district, a traditional fabric that was burned down in 1913 and redesigned in 1920's. The blocks hosted some important buildings: the well-known theatre of the Cultural Association »Orpheus" as well as the former State Hospital of Serres. Based on archival and bibliographic data, the author comments on the »Orpheus" open-air theatre (named »Thalia"), which was embellished with neoclassicalelements, indicative of an attempt to project »Greekness» and that is now demolished. The author points out some similarities of the Serres open-air theatre with the Athens one. An extensive reference is also given to a 3storey modern establishment (with art deco details), built by the consortium Monks & Ulen Co in 1931, that hosted after WWII the State Hospital of Serres and is now abandoned. Further evidence is presented on the gradual expansion, after WWII, of the State Hospital to the surrounding plots. The publication of Monks & Ulen architectural drawings, as well as a series of maps, that depict the blocks transformations over time, is an original contribution to the documentation of the city's urban history.